

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

1 mars 2014; fastebrevet

Kära systrar och bröder i Kristus,

I morgon är det fastlagssöndag. Därmed "lagar" vi oss på allvar inför Stora fastan. Så följer blåmåndag och fettisdag. Karnevalen är slut. Med askonsdagen slår befrielsens timme.

Den första söndagen i fastan leds vi, med Jesus, ut i öknen. Fastans naturliga miljö. Där gömmer sig ormar och skorpioner – precis som i vårt inre. I öknen väntar Frestaren. Och, som fastekonstens mästare i öknen brukar säga: "Utan frestelser kan ingen bli frälst." Ännu längre in i öknen väntar änglarna, strålar av Guds härlighet. Som det heter i evangeliet om Jesus i öknen, när duellen väl var över: "Och änglar kom fram och betjänade honom."¹

År 1895 skriver Emil Gustafson i tidningen Trons Segrar: *Då vi vänder ryggen till denna världens förtrollning och vänder vårt ansikte mot öknen, får vi se Guds härlighet.*

Klarare kan knappast fastans mening uttryckas. Om innebörden av att se Guds härlighet, skriver aposteln Paulus: "Alla vi som utan slöja för ansiktet skådar Herrens härlighet, förvandlas till en och samma avbild."² (undertecknads kursivering)

*

När det kommer till fastan kan vi, som med mycket annat, tala om en yttre och en inre väg. Tillhör vi kyrkan väljer vi inte fastan, den kommer till oss på en given tid varje år. Samtidigt måste vi själva göra valet att gå fastans väg. Inte bara i bokstavens mening, genom att avstå vissa ting, utan i ande och sanning.

Fastetidens inre väg är enkel och svår: överlåtelsen åt den kärlek som inte söker sitt. Det är vägen på vilken vi alltmer förenas med Kristus: den kärlek som tror allt, hoppas allt, uthärdar allt. Vi vet att vi inte förmår gå den vägen utan att falla. Om vi inte *vill* gå den vägen, kommer vi att likt lärjungarna fortsätta vår plågsamma föreställning i självbespeglning: "Vem är störst?" Fastetiden är vår frihetskamp: vi behöver den för att bli fria från oss själva.

*

¹ Matt 4:11.

² 2 Kor 3:18.

Fastans yttre väg är givetvis nödvändig; om den förandligas eller tas lätt på är det meningslöst att tala om fasta. Samtidigt återkommer de andliga fäderna och mödrarna ofta till vår benägenhet att stanna vid det yttre, att göra det yttre till självändamål eller rent av till avgud.

Principles is what people have instead of God, skriver fader Alexander Schmemmann i sin dagbok. Denna frestelse är ett tema med tusen variationer. Ett av dem kan lätt bli: Fastor är vad människor har istället för Gud. När fastan gör oss upptagna av fastan har den blivit ett beläte. Alla sådana skymmer Gud och måste rivas.

I början av varje fastetid behöver vi därför bli påmindna om att fastan är ett redskap i livets tjänst, inget annat, och därför alltid måste anpassas till nya omständigheter. Paul Evdokimov (1900-1969), som tillhörde den grupp ryska exilteologer i Paris som under 1900-talet förnyade teologin genom att återvända till källorna från den tidiga kyrkan, kommenterar fastan förr och nu. Han varnar för att försöka efterlikna ökenfädernas askes. "Det skulle bara bryta ner oss", säger han.

I dag ligger kampen på ett annat plan, menar Evdokimov, och pekar framför allt på den stimulantia vårt samhälle är så fylld av. Särskilt framhåller han vad han kallar "en vilans och stillhetens disciplin, där den regelbundna retreaten har en självklar plats". Detta bör känneteckna vår fasta, säger Evdokimov: "en bortgallring av allt överflöd, ett delande med de fattiga, ett leendets harmoni."

*

Fastan gäller alltid det goda. Det vi gläds över och tackar Gud för men likväl ibland behöver avstå från så att det inte skymmer blicken för det godare eller öppnar dörren för lättja och måttlöshet. Om en asket exempelvis avstår från vin är det inte för att han tycker att det är klandervärt att dricka vin, han tycker det är mycket gott. Men han kan avstå – under ett helt liv, eller under fastan – för att växa i något som är godare. Kristen askes i form av fasta kan vara svår att förklara både för en världsvan hedonist, som har svårt att förstå poängen med att överhuvudtaget avstå från vin om det är något gott, liksom för en förbudsivrande pietist, som uppfattar vin i sig som något dåligt. Båda missar själva poängen. Denna klarnar i följande berättelse från *Ökenfädernas tänkespråk*:

När Abba Makarios hälsade på hos bröderna, ålade han sig själv en regel: "Om det bjuds på vin, så drick litet för brödernas skull, men för varje bågare vin får du vara utan vatten en dag." Bröderna bjöd honom alltså för trevnadens skull, och abban tog glatt emot för att han skulle kunna späka sig. Men när hans lärjunge såg det, sade han till bröderna: "För Guds skull, ge honom inte mer, annars tar han livet av sig i cellen!" När bröderna fick veta det, bjöd de honom inte mera.

Makarios vet att ingenting är i sig själv ont, men han vet också – till skillnad från dualisten – att inre disciplin utövas med hjälp av yttre ting. Den kristne asketen vet att om vi urskillningslöst ägnar oss åt att göra allt som är tillåtet, så kommer vi snart att bli dästa och omdömeslösa och göra det som inte är tillåtet.

Ett skäl till att många får problem i sitt första möta med öknens asketer är att man läser dessa texter med moraliska glasögon. Och vad är skillnaden mellan moral och askes? En moralisk handling innebär att man avstår något för att det är dåligt. En asketisk handling att man avstår något även om det är gott.

I en moralisk värld förutsätts att en god handling alltid skall utföras av alla, på samma sätt som en dålig handling bör vara förbjuden för alla. Men ökenlitteraturen är fylld av undantag, och dessa ger ett motsägelsefullt intryck. Askesen kan inte tillämpas generellt eftersom den inte hör hemma inom sfären rätt och fel. Askesens syfte är att bidra till en människas personliga mognad. De yttre gränsdragningar den enskilde behöver göra för att förvärva större inre uppmärksamhet, undanhålls alla nyfikna blickar.

Fasta, eller askes, är därför den mest intima och privata av alla aktioner. Den utspelar sig mellan den enskilde och Gud. När den inte gör det mister den all kraft. "När du fastar", säger Jesus, "smörj in ditt hår och tvätta ditt ansikte, så att inte människorna ser att du fastar. Då skall din fader, som ser i det fördolda, belöna dig."³

Poängen är att inte ge den yttre handlingen egenvärde. Då börjar vi snart slå oss själva för bröstet med vår fasta. Självfallet kan vi även ha ett gemensamt "fastemått", något som vi kommer överens om i en familj, en församling eller gemenskap, men den väsentliga fastan är alltid personlig. Som ett exempel: på Nya Slottet Bjärka-Säby består det gemensamma fastemåttet av tre ting: vi inleder laudes, morgonbönen, en kvart tidigare varje morgon under stora fastan, klockan 05.45. Därmed får vi lite mer tid till den efterföljande andliga läsningen innan arbetet tar sin början. Vi avstår helt från eftermiddagsfikat under fastan. Och vi inleder den så kallade "stora tystnaden" inför natten en halvtimme tidigare än vanligt, klockan 20 på kvällen. Därutöver går var och en sin väg under fastan, i samråd med sin följeslagare.

*

Vilken är då fastans belöning, som Jesus talar om? Askesen befriar den mänskliga naturen att följa sin djupaste instinkt: uppstigandet till Gud. Som den franske teologen Olivier Clément, författaren till det klassiska verket *Källor*, uttrycker det: "Kristen askes är inte enbart, inte ens i synnerhet, en fråga om måttlighet, självbehärskning, vishet. Det är dårskapen hos dem som i Kristus kastar sig in i Andens ugn, ja, hos dem som själva har något gemensamt med elden."

Restaureringen av Guds bild i oss är eldens – den helige Andes – verk. Men vi måste medverka till den: vår fasta, i frihet, öppnar en spricka för nåden att tränga in genom. Därför skriver Diadochos av Fotike i *Filokalian*: "Alla vi som är människor, vi bär Guds avbild. Men bara de som i stor kärlek har bundit sin frihet vid Gud äger hans likhet."

När avbilden återfår sin likhet med urbilden framträder Kristus i människan. Och människan framträder i världen med den frihet hon ägde i paradiset. Vi handlar i enlighet med vår natur, och är nu vår djupaste hemlighet på spåren: *Jag är, därför älskar jag!*

³ Matt 6:17-18.

Det naturliga för människan är att vara vänd mot den andre. Mot Gud, mot sin nästa, mot allt skapat. Kärleken är vår naturliga livsenergi, men när denna energi blockeras börjar habegäret gro i dess ställe. Vi söker behärska världen istället för att förvandla världen.

I det ljuset måste fastan förstås och prövas så som en handling som inte är *mot* naturen utan *för* naturen: en väg på vilken vår relation till Gud och till världen på nytt blir vad den en gång var. Därför kan endast den rätt avstå från livets välsignelser, som först fått en försmak av Guds mildhet och godhet.

Det mellanrum fastan skänker till det skapade är ett avstånd av respekt och förundran. När Gud, och inte jaget, blir centrum börjar vi betrakta världen i det ljus där allt skapat blir föremål för kontemplation. Vi ser Gud i allt och alla. Det hårda hjärtat mjukas upp och antar den djupaste känslighet för världens skönhet och människornas lidande. Vi börjar nu förvandla världen istället för att behärska den, så som vi själva har blivit förvandlade!

*

Målet med vår fasta kan alltså, teologiskt, sammanfattas i mycket enkla ord: att formas till Kristi likhet. Symeon den Nye Teologen på 900-talet, försäkrar oss att när våra liv en gång vägs på en våg, är det inte huruvida vi försakade världen, fastade, vakade, bad och grät som kommer att fälla utslaget. Vi skall prövas utifrån ett enda: Liknade vi i någon mån Kristus, så som en son liknar sin far?

Kristendom är inte en lära, en kult, en institution, en bekännelse – även om den rymmer allt detta – kristendom är Kristi liv levt i oss. Och Jesu liv som människa präglades av askes. Inkarnationen var i sig den "ultimata" askesen: Sonen "avstod från allt"⁴ – eller som det heter i äldre översättningar, "utblottade sig" – och blev lik en människa i allt.

I denna sin utblottelse förenade Kristus, i sin person, Guds vilja med den mänskliga viljan. "Han böjde sig under Guds vilja", heter det i Hebreerbrevet.⁵ Fader Matta al-Miskin, Makariosklostrets andlige ledare i vår tid, framhåller detta som själva definitionen av kristen askes och fasta: den mänskliga viljans förening med Guds vilja. "Varje asketisk handling som inte förvandlar och förnyar våra tankar och vår vilja så att de blir i harmoni med Guds tankar och vilja, är vilseledande", skriver han.

Därmed blir det uppenbart hur den kristna fastan frigör den helige Andes energier, hemligheten till vår förvandling till Kristi likhet. Det finns ett självklart moraliskt element i all fasta, men målet är inte moraliskt i form av en bättre karaktär. Målet är gudomliggörelse. "Den kristna askesens ansikte är inte Marcus Aurelius utan munken Antonios", skriver David Fagerberg i boken *Liturgical Ascetism*.

*

⁴ Fil 2:7.

⁵ Heb 5:7.

Människan skall inte leva bara av bröd, är ett Jesusord som hör fastan till. Vi avstår ett bröd för ett annat: Ordet som utgår från Guds mun. Därför uppmuntrar vi varandra att under fastan ge lite mer utrymme åt den andliga läsningen. Det gäller i synnerhet bibelläsningen, men också annan god litteratur som vi läser med eftertanke och där själva läsningen har en renande verkan.

I vårt *lektionarium*, den kontinuerliga läsningen från Bibeln, är det vissa böcker som Kyrkan särskilt läser under fastan. Dit hör profeten Jeremia, som också är vår gammaltestamentliga läsning med början på måndagen efter första söndagen i fastan. Under fastan kommer jag i år att leda fem måndagssamtal på temat "När Gud talar", där vi kommer att utgå just från Jeremia bok. Måndagssamtalen hålls i Blå salongen i Nya Slottet kl 19-20.15 med början den 10 mars och avslutning den 7 april. Därutöver läser vi under fastan bland annat från Jakobs brev, och inte minst Hebreerbrevet.

Varje år brukar vi i vår kommunitet rekommendera en övrig bok för fasteläsning, som komplement till bibelläsningen. Denna läses av husfolket på Nya Slottet, och ger då också rika tillfällen till gemensam reflektion under fastan, och jag vet att en del av er gärna följer oss i denna läsning.

Som fasteläsning har vi i år valt en bok som just kommit i nyutgåva i pocket: *Jordens salt* (Artos) av Pavel Florenskij. Det är berättelsen om Fader Isidor (d 1908), en av Rysslands sista stora staretser. En staretser är en munk eller eremit som vigt sitt liv åt bön och fasta. Utan att ha något ämbete i klostret blir han erkänd av de andra munkarna som en andlig ledare. Vart han bor, i kloster eller i de djupa skogarna, söker sig människor till honom för att få vägledning och förbön.

Staretsen förkroppsligar den andliga skönhet som är själva kriteriet på den sanna Kyrkan. Sanningen kan inte bevisas, den framträder i den levande andliga erfarenheten, i ett helgons liv. En sådan människa fann Pavel Florenskij, som nedtecknat berättelsen om denne enkle munk, i fader Isidor. Han skriver om honom:

Han lyssnade till Guds skapelse och Guds skapelse lyssnade till honom. Osynliga trådar förband honom med hela skapelsens fördolda hjärta. Inte endast var världen ett tecken för staretser Isidor, utan staretseren var ett tecken för världen.

Nu vill jag önska er alla en rik och god fastetid. Låt oss be att det får bli en själens andliga vår för oss alla så att vi kan säga med Johannes Chrysostomos: "Ljuv är fastetiden!"

Er tillgivne,

